

ressò mont-roigenc

MARIA ANTÒNIA FERRER I BOSCH: EVOLUCIÓ SOCIOECONÒMICA DE MONT-ROIG (1930-1970), MÉS ALGUNES INFORMACIONS FAMILIARS.

Martí Rom
www.martirom.cat

01-01-2023

Temps enrere, cercant algunes informacions a Internet em vaig trobar amb un text que em va cridar l'atenció: “Transformació de la societat agrària, de la forma de vida i de la mentalitat, de l'economia i del paisatge rural (1930-1970). Un exemple del Baix Camp. Mont-roig”¹. S’havia publicat el 1983. Em va semblar molt interessant. Analitzava amb profunditat la radical transformació de Mont-roig que jo, com a simple observador, havia copsat en la meua adolescència, en aquella dècada dels anys seixanta. Quan pujàvem amb carro des dels Prats al poble per una carretera sense asfaltar i on hi havia marcades les roderes dels carros cap amunt i cap avall. Posaves el carro dins les roderes i podies deixar que el matxo o la mula anés al seu aire. Un poble on a les golfes s’hi “conreaven” milers de gallines. Pocs anys després, vam veure com es creaven alguns càmpings i arribava el turisme massiu. El que per a mi eren tan sols simples percepcions vivencials, es concretaven i analitzaven en aquell text.

Després de llegir-lo detingudament i prendre algunes anotacions, el vaig deixar aparcant en una de les carpetes del meu ordinador dedicades a Mont-roig; exactament a “Societats agrícoles i Agricultura”. No fou fins temps després que me’n vaig adonar que el firmava Maria Antònia Ferrer i Bosch. Ai las!, que deien els vells doctes, havia de ser la germana de Josep Ferrer i Bosch que jo havia conegut, i entrevistat, en relació amb Joan Miró².

També vaig conèixer Josep Ferrer i Bosch i fou en una curiosa circumstància. En la meua presentació, al Museu d’Art Modern de Tarragona, del segon llibre que dedicava a la relació de Miró i Mont-roig, “Joan Miró i Mont-roig: el xiscle de l’oreneta (1930-1983)” (Arola Editors, 2018)³, el 18 de maig de 2018, vaig esmentar el paper rellevant que havia tingut l’arquitecte Josep Ferrer i Bosch en la inauguració del “Tapís de Tarragona” de Joan Miró, la seva primera obra tèxtil. En acabar aquella presentació, Rosa Ricomà, la directora del Museu, em va preguntar si el coneixia. Davant la meua resposta negativa em va dir que em facilitaria el seu telèfon; a més, resultava que vivia a tocar del Museu. El 24 de juliol, a la tarda, vaig anar a veure’l

¹ Universitas Tarraconensis. “Revista de Geografia, Història i Filosofia”, núm. 5, 1982-1983.

² “Miró i Tarragona. Entrevista a Josep Ferrer i Bosch (més un grapat de cireres)” publicat al web de la revista “**Ressò mont-roigenc**” (29-10-2018). Forma part del llibre “Miroia Miró Mont-roig” (Arola Editors, 2023), pàg. 269. També hi ha informació sobre ell a “Biografies de Tarragona” de Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez (Onada Edicions, 2011), pàg. 149.

³ El primer fou “Joan Miró i Mont-roig: Pal de Ballarí (1911-1929)” (Arola Editors, 2012).

al carrer d'en Granada a aquella casa que ell havia dissenyat, adossada a la muralla romana del passeig de Sant Antoni. En aquell segon pis amb unes esplèndides vistes del mar vaig passar unes tres hores farcides d'informacions mironianes i de la seva pròpia destacada trajectòria com a arquitecte.

Crec que fou al final de l'entrevista amb Josep Ferrer i Bosch, quan jo li deuria dir que aquells llibres sobre Miró s'havien publicat a Arola Editors, i em va dir que l'Alfred Arola era nebot seu, fill de la seva germana. Vaig quedar sorprès.

A vegades em succeeixen fets d'aquesta mena. Per un comentari meu en aquella presentació la Rosa Ricomà em va adreçar a Josep Ferrer i Bosch (2018)⁴. M'assabento que aquest era oncle de l'Alfred Arola. A més, resulta que Josep Ferrer i Bosch va conèixer Joan Miró per un amic de joventut del meu avi Francesc Rom Serra⁵. L'Evarist Bargalló Guasch que també havia nascut a Mont-roig.

Uns dos anys després de la meua entrevista amb Josep Ferrer i Bosch trobo per atzar l'article del 1983 sobre Mont-roig, de la seva germana Antònia. Passats aquests anys de la maleïda pandèmia i d'un important afer quirúrgic meu, a l'estiu de 2022 li comento a l'Alfred Arola Ferrer, en una llarga i agradable tarda a Mont-roig, que m'havia interessat molt l'article de la seva mare. *"Encara viu, vols conèixer-la?"* És el que m'agrada dir: un camí celeste⁶.

Un dels darrers dies del meu estiu a Mont-roig, el 24 de setembre, l'Alfred em va acompanyar a veure la seva mare. Viu a l'Arbocet, aquell poblet del terme municipal de Vilanova d'Escornalbou. Està a tocar de Mont-roig. Hi viuen uns trenta habitants. Tan sols té dos carrers, carrer de Baix (creua el poblet) i carrer de Dalt (més curt). És un indret molt agradable. Entrant des de la carretera de Vilanova i un cop superada l'església, a mà dreta hi ha la casa on la Maria Antònia Ferrer viu amb el seu fill Josep. És un xalet d'estructura moderna del 1973, dissenyat pel seu germà.

L'Alfred li havia fet cinc cèntims del meu interès pel seu text i per conèixer de primera mà la seva llarga trajectòria cultural.

Maria Antònia Ferrer i Bosch va néixer el 1926 a la ciutat de Tarragona. *"Historiadora i pedagoga"* la defineix el llibre *"Biografies de Tarragona"*⁷. *"Va ser una de les ànimes*

⁴ Josep Ferrer i Bosch acaba de morir fa un parell de setmanes, el 13 de desembre de 2022.

⁵ Autor dels llibres *"El Centre Obrer de Mont-roig del Camp" (1911-1925)* (Cossetània Edicions, 2003) i *"Guspires (de la història de Mont-roig)"* (Edicions Marré / Associació de Veïns Muntanya Roja, 2010). Pertany als "Rom fusters" de Mont-roig.

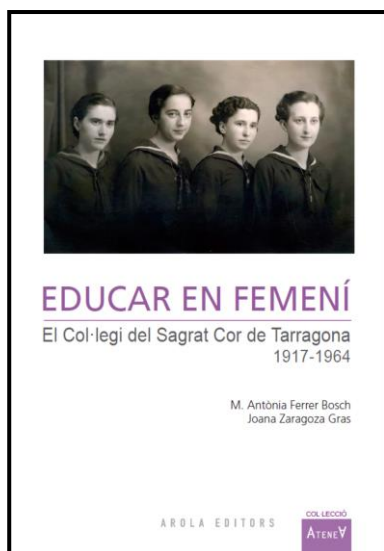
⁶ "I m'ho pregunten encara en mil enquestes: / Les ficcions —i jo en visc!—, fan esclava / La ment, o són els seus camins celestes?" (de "Sol, i de dol" de J. V. Foix).

⁷ *"Biografies de Tarragona"* de Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez (Onada Edicions, 2011), pàg. 151.

del ressorgiment cultural de la ciutat a la dècada dels seixanta i setanta”⁸. Intentaré fer una àmplia ressenya d’una reconeguda i rellevant persona de l’àmbit cultural. Serà una mena de *patchwork* que uneix diverses fonts; per un costat, la xerrada que vàrem tenir aquell matí a l’Arbocet i, per l’altre, una munió d’informacions que he anat espigolant de textos que l’esmenten. Té noranta-sis anys. Tens la sensació que estàs parlant, més que amb una persona, amb un referent històric. Un goig que és viu poques vegades.

Els seus pares eren Fèlix Ferrer i Griera (Sabadell, 1889-Tarragona, 1954) i Josepa Bosch Casas (Manresa, 1903 - Tarragona, 2000). S’havien casat el 1926. La mare era filla de Josep Bosch Carreres, fabricant tèxtil i alcalde de Manresa. Vivien a la Rambla Nova núm. 92. A més de la Maria Antònia, varen tenir el Josep (1930), aquell arquitecte esmentat anteriorment, la Mariona (1928-2019) casada amb René Barbier i el Fèlix (1935-2007) otorinolaringòleg.

El pare, Fèlix Ferrer i Griera, tenia molts germans. Fou un enginyer de camins que el 1920 va entrar al servei de la Mancomunitat de Catalunya. Amb la dissolució d’aquesta, el 1925, va passar a la Diputació de Tarragona com enginyer director d’Obres Públiques. El 1936 fou nomenat enginyer cap d’Obres Públiques. *“Durant la Guerra Civil vàrem anar a viure a Santes Creus fugint dels bombardejos franquistes a Tarragona. Al acabar la guerra fou inhabilitat”*. El 30 de juny de 1939 va ser jutjat i condemnat a deu anys d’inhabilitació de càrrec públic. *“Els càrrecs que se li imputaren foren els d’haver executat actes de sabotatge (colocación de explosivos que destruyeron el puente de Tortosa, a fin de evitar el avance arrollador de nuestras tropas), estar afiliat a Esquerra Republicana i ser, a més, acérrimo catalanista; sentir profunda aversió envers les institucions militars, i increpar els avions franquistes quan bombardejaven...”*⁹.

Malgrat tot, havia estat inhabilitat com a funcionari, va aconseguir continuar treballant per la Diputació. Finalment el 1948 fou absolt i va poder recuperar el càrrec que havia tingut. *“Va ser un home d’esquerres i catalanista. De gran cultura humanista, fou un gran lector dels clàssics...”*¹⁰.

Reprenem el fil de Maria Antònia Ferrer. Va aprendre a llegir, en temps de la Segona República. El batxillerat el va acabar al col·legi del Sagrat Cor. Fou una de les tres noies que hi havia. *“Eren unes monges adelentades... vam aprendre a llegir i a escriure amb el sistema Montessori. Les monges d’allà eren una cosa estranya, eren llicenciades en Química, en Història, en Filosofia.*

⁸ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d’estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 234.

⁹ “Biografies de Tarragona” de Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez (Onada Edicions, 2011), pàg. 154.

¹⁰ “Biografies de Tarragona” de Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez (Onada Edicions, 2011), pàg. 154.

En tinc molt bon record...”¹¹. Va estudiar Història a la Universitat de Barcelona on es va llicenciar el 1949. M’explica que era un curs prou rar. “Érem vint noies i tan sols tres nois. Això no succeir ni abans ni després”.

“A classe teníem la cadira d’ El Caído... una cadira buida al davant que era per als que suposadament havien matat els rojos...”. Acabada la carrera, a cavall dels quaranta i els cinquanta, “va ser quan va començar a venir tot el moviment estudiantil, però fins al 1949 res, tothom callava, a tothom el feien fer del SEU (“Sindicato Español Universitario”) i de la Secció Femenina... quan jo vaig acabar van començar les vagues dels tramvies¹²... en aquella època tothom estava callat...”¹³.

“Quan fèiem el primer curs d’universitat quan acabàvem a l’estiu anàvem a Begur (Baix Empordà) a fer el Servei Social... teníem unes normes, ens llevàvem i com feien a tot arreu arriàvem bandera i cantàvem Cara al sol amb el braç en alt... quan ens n’anàvem a dormir també ens feien cantar o resar... era tot falangista...”¹⁴.

El 1950 Maria Antònia Ferrer es va casar amb Lluís Arola Sanromà.

Fou professora de llatí i grec a l’Institut Martí Franquès i a diversos col·legis de Tarragona. Em diu: “ajuda a créixer”. També d’Història Contemporània a la Universitat de Barcelona. “M’agrada ensenyar”.

Amb el seu marit, Lluís Arola, i un grup de pares i mares, van promoure la creació d’una escola catalana de tarannà pedagògic modern a Tarragona. El 1962 naixia l’escola Pax al Mas Mallol, en un edifici modernista situat a la muntanya de l’Oliva. L’ús del català s’esdevenia normal en la pràctica de

les assignatures. Es potenciava el treball en equip. Fou “un trencament amb les normes que s’havien establert a l’època...”¹⁵. Maria Antònia Ferrer va dirigir l’escola Pax fins al 1971, quan s’incorporà com a professora d’Història Contemporània a la Universitat de Barcelona, a Tarragona.

¹¹ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d’estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 165.

¹² Vagues de tramvies a Barcelona (març de 1951).

¹³ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d’estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 109.

¹⁴ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d’estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 127.

¹⁵ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d’estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 197.

El 1966 va convidar Maria Aurèlia Capmany a parlar en una conferència sobre educació al col·legi Pax. Es van conèixer a l'anar-la a recollir a l'estació de tren. Fou l'inici d'una llarga amistat. També amb Jaume Vidal i Alcover.

Maria Antònia Recasens, en el llibre “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982”, relacionava l'escola Pax (1963) amb la Llibreria de la Rambla (1968), com els vectors fonamentals de la revitalització cultural de Tarragona. A l'escola Pax s'hi van fer “moltes conferències per als pares de l'escola però obertes a tothom. Va venir l'Oriol Martorell, la Marta Mata, venien gent interessantíssima a parlar, sobre pedagogia, música, religió, país, tot es feia en català...”¹⁶. “Cinc anys després, i amb la promoció de professionals i de famílies de tradició republicana i catalanista... (es va crear) la Llibreria de la

Rambla... es va inaugurar al desembre de 1968 amb una conferència de Joan Fuster...”¹⁷. Cal recordar que un dels dos promotors d'aquesta llibreria fou Josep Ferrer i Bosch¹⁸, germà de la Maria Antònia, de la impulsora de l'escola Pax.

En aquell text que vaig fer sobre el seu germà, Josep Ferrer i Bosch, recordo que esmentava la gènesi de la Llibreria de la Rambla. “Es feren exposicions amb artistes importants i es donaren conferències amb gent que no estaven acostumats a escoltar des de Tarragona. Era oberta a tot, i sindicats i partits, encara no legalitzats, van poder reunir-s'hi...”¹⁹. En aquells finals del anys seixanta i inicis del setanta, des d'aquesta llibreria es van promoure una munió d'actes que pretenien, per un costat, trencar aquell ensopiment d'una ciutat adormida culturalment i social i, per l'altre, posar Tarragona en el mapa de la modernitat cultural catalana. Recordo que en aquell llibre sobre la Llibreria de la Rambla, i també el propi Josep Ferrer, parlaven d'un concepte prou clar gràficament per explicar l'origen d'aquella inexistència cultural progressista: “és la crosta tarragonina governant...”²⁰ o bé “la crosta que dominava la ciutat”²¹. Era aquella Tarragona “ciutat de funcionaris, capellans i militars”.

Josep Ferrer també fou l'impulsor de l'acte reivindicatiu de la persona de Joan Miró en aquell intent d'apropriar-se l'artista, a la inauguració, el 12 de desembre de 1970, del “Tapís de Tarragona”, per part de la crosta tarragonina.

¹⁶ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d'estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 198.

¹⁷ “De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarragona, 1939-1982” de Montserrat Duch Plana i Meritxell Ferré Baldrich (Publicacions URV / Cercle d'estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2016), pàg. 198.

¹⁸ “Miró i Tarragona. Entrevista a Josep Ferrer i Bosch (més un grapat de cireres)” publicat al web de la revista “**Ressò mont-roigenc**” (29-10-2018) i en el llibre “Miroia, Miró, Mont-roig” (Arola Editors, 2023).

¹⁹ “La Llibreria de la Rambla i l'alternativa cultural de Tarragona (1968-1980)” de Ramon Marrugat Cuyàs (Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili / Cercle d'Estudis i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2012), pàg. 19.

²⁰ Pàg. 18.

²¹ Pàg. 42.

Contra aquesta crosta, des de diferents àmbits, lluitaran Josep i Maria Antònia Ferrer, i el marit d'aquesta, Lluís Arola Sanromà.

El matrimoni Maria Antònia Ferrer i Lluís Arola van tenir sis fills: Lluís (1952), que fou rector de la Universitat Rovira i Virgili (1998-2006), Fèlix (1954) i Alfred (1958) fundadors d'Arola Editors (1998), Raimon (1956), professor a Belles Arts a Barcelona²², Antoni (1960)²³ i Josep (1966), informàtic. De mitjans del cinquanta a mitjans del seixanta van tenir una casa a Prades, on hi anaven de vacances.

El 1976 va obtenir el grau de doctora en Història amb el treball “La ciutat de Tarragona durant el Trienni Liberal. 1820-1823”. Això li va permetre treballar de professora titular al departament d'Història Contemporània. Ho fou fins al 1991, quan es va jubilar. Els seus treballs de recerca sovint es centren en el paper de la dona en els esdeveniments històrics.

Prades quedava prou lluny. L'Arbocet era més a prop de Tarragona. Era l'any 1978. A l'any següent moria el seu marit Lluís Arola Sanromà.

Dels anys 1983 al 1986, Maria Antònia Ferrer va dirigir el treball d'un equip d'alumnes d'Història Contemporània d'Espanya de la Facultat de Lletres de Tarragona sobre les experiències personals de persones de la demarcació de Tarragona durant el període de la República, Guerra Civil i franquisme. Formen part del “Fons de Vivències Orals” de l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT).

Maria Antònia Ferrer ha publicat els llibres:

“Context europeu de la Reial Societat Arqueològica” (1994)

“La cuina de Tiamtipatiro. Receptes de la sogra” (2000). *“El llibre és un recull de receptes de l'Amparo Sanromà Anguiano (1902-1985), que es va dedicar tota la vida a complaure els altres. Una de les seves virtuts era la cuina, d'arrels catalana i espanyola, amb influències mexicanes, italianes i suïsses. Va néixer a Tarragona, al*

²² “Especialista en simbología sagrada, arte y tradición hermética”, segons Wikipedia.

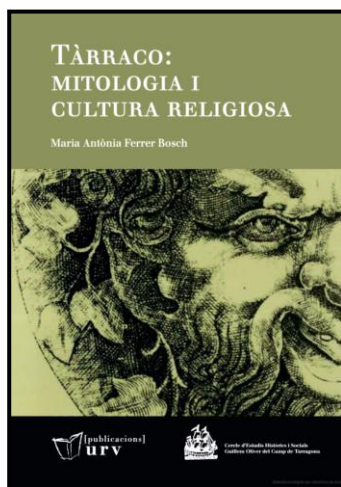
²³ Antoni Arola és un rellevant dissenyador. Fa projectes d'il·luminació i experimentació artística. Entre d'altres, fou Premi Nacional de Disseny el 2003.

mas Sanromà, i va viure a la ciutat de Tarragona, a la Cava (delta de l'Ebre) i a Mèxic”²⁴. Maria Antònia Ferrer va recopilar les informacions de la seva sogra i les va estructurar en forma de llibre. Li pregunto a l'Alfred Arola per aquest nom curiós de “Tiamtipatiro”, intueixo que hi pot haver una resposta interessant. Resulta una mena d'endevinalla. La seva àvia a vegades parlava posant el “ti” entre les síl·labes d'una paraula. Així doncs, el seu nom “Amparo” s'esdevé “Tiamtipatiro”. Em diu que posar aquesta paraula encriptada en el títol del llibre fou una proposta seva.

“Bacus dels ritus i dels rostres” (2001).

“Història de Tarragona. Una ciutat mediterrània” (2006).

“Cambrils. Una història. Una mirada” de Kim Castells i Maria Antònia Ferrer, amb fotografies de Rafael López-Monné i Jordi Portals (2007).

“Educar en femení. El Col·legi del Sagrat Cor de Tarragona (1917-1964)” de Maria Antònia Ferrer i Joana Zaragoza Gras (2015). Hi havia anat com alumne i posteriorment hi va donar classes. Em deia que aquelles monges vedrunes ajudaven els nous mestres i no controlaven com s'impartien les assignatures. Per altra banda, curiosament, canviaven la cadira d'una mestra si abans hi havia hagut un home. El concepte d'educació en aquell col·legi era prou modern.

“Tàrraco: mitologia i cultura religiosa” (2019)

El 2010 “Omnium Cultural” li va concedir el Premi al Tarragoní de l'any.

El 2013 es va crear la “Distinció Maria Antònia Ferrer”. *“Buscàvem una persona de Tarragona que destaqués per haver estat vinculada amb la Universitat i per haver desenvolupat diferents iniciatives per promoure l'educació i el coneixement a la ciutat de Tarragona”*

“TRANSFORMACIÓ DE LA SOCIETAT AGRÀRIA, DE LA FORMA DE VIDA I DE LA MENTALITAT, DE L'ECONOMIA I DEL PAISATGE RURAL (1930-1970). UN EXEMPLE DEL BAIX CAMP. MONT-ROIG”

Li pregunto perquè va fer aquest treball sobre Mont-roig. Em contesta que coneixia la Teresita Anglès, una companya d'escola, que era del poble²⁵. A més, aleshores ja tenien el xalet de l'Arbocet. A més, suposo jo, Mont-roig era un dels pobles agrícoles importants del Baix Camp. El va publicar en el núm. 5 de la “Revista de Geografia, Història i Filosofia” (1982-1983).

Comença : *“La industrialització de forma progressiva –i concretament a Catalunya- ha afectat també els municipis bàsicament agraris de les comarques de Tarragona i ha*

²⁴ Del propi llibre.

²⁵ En el cens electoral de Mont-roig del 1955 he trobat la Teresa Anglès Figueras, de 27 anys (deuria néixer cap al 1928) i que vivia al carrer del Som núm. 2.

transformat no solament la seva agricultura sinó també la seva societat i fins i tot la manera de pensar i de viure de la gent". Continua la introducció explicant que a Mont-roig hi havia hagut una important transformació de l'agricultura que havia dut una millora del nivell de vida de la pagesia. Resumint, les causes estaven en l'increment del regadiu, la mecanització del camp i que, a les terres menys productives, s'hi van fer urbanitzacions.

Comença analitzant l'increment de població de Mont-roig. El 1900 tenia 2.669 habitants que cauen fins als 2.364 el 1960. Enmig, hi va haver la Guerra Civil i la migració a les gran ciutats (Barcelona, Tarragona i Reus). El 1970 ja s'havia incrementat fins als 3.674. I el 1997 arribarien a 3.839 habitants. Fa una estimació, a inicis dels anys vuitanta, de 20.000 persones de població flotant, estiuejants.

El 1900 un 84 % de la població (masculina) eren pagesos. Als anys setanta sols era un 67 %. Cal tenir en compte que el 1896 havia arribat la fil·loxera a Mont-roig²⁶.

Fins al 1939 majoritàriament la terra era de secà i es treballava amb animals. Del 1939 al 1955 els conreus principals eren la vinya, els garrofers i els olivers.

El 1956, el 2 de febrer, es produeix la famosa gelada que mata molts arbres i conreus. A partir d'aleshores naixerà una altra font de recursos econòmics, les gallines. Les golfes de moltes cases del nucli del poble s'ompliran de gallines. *"El pagès vivia amb una falta total d'higiene: entre cavalls i porcs a les quadres, gallines a les golfes i rates als pisos..."*. El "conreu" de les gallines duraria uns deu anys, fins que les grans

produccions avícoles facin que no siguin rendibles les petites explotacions familiars.

Als voltants de finals dels anys seixanta hi ha un increment de nois del poble que marxen a estudiar alguna carrera a Barcelona, els que havien nascut cap al 1950. Per un costat, la població en edat d'estudiar havia augmentat i, per l'altre, les famílies podien permetre's enviar-los a Barcelona, amb el que suposava d'allotjament i manutenció. Gràcies al que podríem dir la "beca de les gallines". *"La majoria de les (noies) que havien estudiat fins ara (1982), havien cursat la carrera de magisteri, de tal manera que de 20 aules que avui té el poble, 17 són ocupades per filles de Mont-roig"*.

Segons Maria Antònia Ferrer les gallines també van permetre reorientar l'agricultura, després d'aquella gelada, cap al regadiu. Es fan més pous i de més profunditat, la major explotació dels aquífers farà que ja no siguin suficients els 25 metres i calgui arribar als 75, als inicis del anys vuitanta. Els pous possibiliten el conreu de les patates i el

²⁶ *"La publicació Datos para un avance sobre la viticultura de la provincia de Tarragona, editada per la Escuela de viticultura y enología de Reus (1915), esmenta que la fil·loxera va arribar a Mont-roig el 1896..."*. Text "El marquès de Mont-roig: a la recerca d'una ombra (4)" del llibre "Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat" de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 73.

moresc. Com a dada curiosa esmenta que el moresc es va començar a conrear el 1932 mitjançant unes llavors angleses. També arriba el rec d'aspersió.

El mercat de les patates seria principalment al nord d'Espanya i Barcelona.

Un altre factor important fou l'increment de tractors. Explica que el 1939 sols n'hi havia dos o tres, que eren de la Cooperativa. Cap el 1962, ja feia uns cinc o sis anys de les gallines, alguns pagesos comencen a comprar tractors. També era una manera d'atraure els fills cap a la pagesia, fent més fàcil les feines del camp. Tots no podien marxar a estudiar a Barcelona. El 1978 ja hi havia 20 tractors.

“El pagès treballa menys hores i viu millor. El sol regulava el seu treball fins que s’han introduït les noves tècniques. Avui el pagès no mira el sol sinó el rellotge. Pot dinar a casa, ja que no és necessari que treballi de sol a sol”.

La crisi avícola, cap al 1964, coincidirà amb l'inici del turisme massiu. Maria Antònia Ferrer comenta que la venda de terres poc productives vora la franja costanera també va facilitar capital que en certs casos va permetre la transformació de l'agricultura. Mentre que els hereus havien rebut les millors terres, aquelles que estan entre la riera de Riudecanyes, la carretera nacional N-340, la carretera de la mar T-323 i el poble, els altres fills (dits fadrísters o cabalers) els hi tocaven aquells terrenys gairebé improductius de vora la mar. La venda d'aquests terrenys, passats els anys, van possibilitar tenir ingressos suficients per millorar d'altres terres o, també en alguns casos, muntar negocis al voltant del turisme. És el que jo anomeno “justícia poètica”.

“Els fills, en casar-se, marxen de la casa pairal... La major part de les dones fins ara havien treballat al camp. Des que el nivell de vida ha augmentat i el camp s’ha mecanitzat ja no hi treballen... Les dones joves busquen treballar, a l’administració, -a l’estiu, a supermercats-, de dependents, etc. per tenir un sou que els donarà una independència...”.

L'inici del turisme portarà a un desplaçament de part de la població activa a la construcció i els serveis.

Maria Antònia Ferrer també analitza la transformació de la vida al poble durant aquestes dècades. *“Els habitants de Mont-roig han millorat els seus habitatges... Un 50% de les cases han millorat. En els últims 10 anys (el text és del 1982) han fet obres importants; la majoria tenen bany, però encara n’hi falta un 20% que en manquen. Les aigües a les cases i la conducció a les clavegueres fa uns 30 anys que va fer-se. La planta baixa, que era on es guardava l’animal, s’ha transformat en garatge per al tractor, el furgó i el cotxe. El pis continua sent l’habitatge. I moltes de les golfes s’han habilitat per a viure-hi. Podríem dir que un 20 o 25% han estat transformades”.*

A inicis dels anys setanta, amb la crisi energètica i l'increment del preu dels adobs, per exemple, torna a haver-hi una crisi en el sector agrari. Això portarà al conreu de fruiters i a substituir el rec d'aspersió pel gota a gota.

Maria Antònia Ferrer posa el dit a la nafra en el cas de la “venda” de l'aigua de Mont-roig a les indústries de Tarragona (AITASA, Aigües de Tarragona S.A.) i a la central nuclear de Vandellòs. En el primer cas, al no permetre que des dels pous de Mont-roig

l'aigua fos enviada cap a Tarragona passant per Cambrils, aquest Ajuntament s'hi va negar (no va donar permís d'obres per travessar un camí municipal. Gran manifestació popular al setembre de 1979) i va caldre que la transportessin en camions. En canvi, hi havia una canonada que la duia a la central nuclear de Vandellós. En el seu article avisava d'una progressiva salinització d'aquelles terres. *“El problema de l'extracció de l'aigua per portar-la a altres llocs és molt greu, ja que l'aigua que s'utilitza per l'agricultura retorna a la terra, no així la que s'emporten”*.

S'annexa el text complert d'aquest important treball.

LLUÍS AROLA SANROMÀ

De sorpresa en sorpresa. Ja deia en el text que vaig escriure sobre Josep Ferrer i Bosch, el rellevant arquitecte relacionat amb Joan Miró, el germà de la Maria Antònia, que unes cireres et porten a d'altres. Jo no coneixia la rellevància de Lluís Arola Sanromà, marit de Maria Antònia Ferrer i pare, entre d'altres del meu editor Alfred Arola. Sí, sovint uns personatges et porten a d'altres. M'ha passat gairebé sempre en aquests quaranta anys de cercar persones i històries de Mont-roig (i d'altres indrets). Es allò que sovint dic que es com entrar en una fruiteria per comprar pomes i surts amb pomes i peres.

Lluís Arola Sanromà (1925-1979). *“Sastre i artista”* el defineix el llibre *“Biografies de Tarragona”*²⁷. Fill de Lluís Arola Cugat, sastre, i Amparo Sanromà Anguiano. Lluís Arola Cugat fou regidor de Tarragona sent alcalde Rafael Sanromà Anguiano (1955-1961).

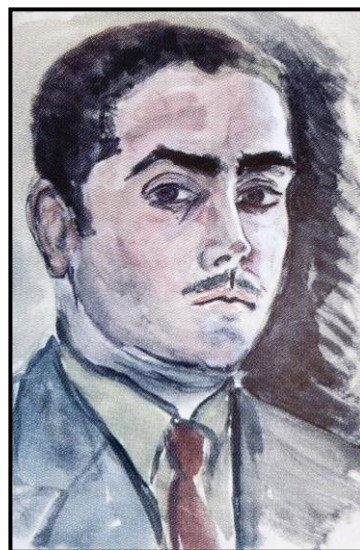
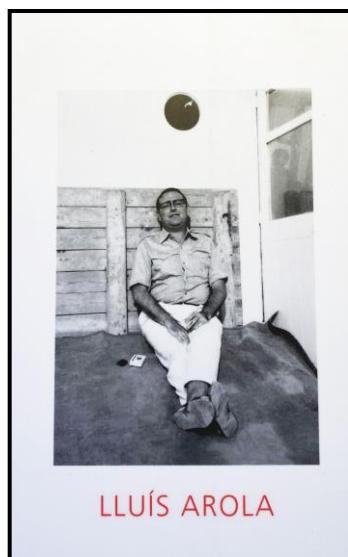

Lluís Arola Sanromà va continuar el negoci familiar, la Sastreria Arola, fundada pel seu besavi al número 41 de la Rambla²⁸. Era una important sastreria de Tarragona. Lluís Arola, a finals dels anys quaranta, es va apropar a la pintura i el tapís. En aquesta darrera vessant partia dels coneixements adquirits en el seu ofici de sastre. En pintura els seus referents foren les avantguardes històriques, fonamentalment Picasso i Matisse. El 1951 es va crear a Tarragona el “Grup del dimecres” on hi va participar des d'un inici. Varen fer algunes exposicions (1952 i 1953). La pintura de Lluís Arola era radicalment moderna, incorporava materials gens convencionals, com la sorra. Entre les exposicions cal destacar la “Mostra dels tapissos d'Arola”, el 1977, a la sala del Centre Cívic de Sants de Barcelona, presentada per Maria Aurèlia Campmany. El juny del

²⁷ “Biografies de Tarragona” de Manel Güell i Salvador-J. Rovira i Gómez (Onada Edicions, 2011), pàg. 60.

²⁸ L'havia fundat el seu besavi Baldomero Arola el 1881.

1979 va participar en l'exposició col·lectiva "Teixidors treballant a Tarragona" al Museu d'Art Modern de Tarragona.

El 2002, el Museu d'Art Modern de Tarragona li va dedicar una exposició pòstuma. Es va editar un extens catàleg. Es fa difícil descriure en unes línies la profusió d'informacions que desborden el catàleg. El seu fill Raimon explica que el seu pare sempre definia com a *divertimento* la seva pràctica artística; feia referència a aquelles petites peces dels entreactes de les obres teatrals de segles enrere. Afegeix. "*pintava enmig de tots els fills o dels invitats, sobre qualsevol material i en les circumstàncies més sorprenents, com si no fes res, però una profunda emoció tràgica està en l'arrel de les seves creacions... rere del sastre de la burgesia tarragonina i del pare responsable, s'hi amagava un instint creatiu de molts voltatges...*"²⁹.

Enric Baixeras, en un llarg i acurat text, va definint la persona, l'artista i la seva obra. "*Arola estigué amb harmonia amb la seva professió de manera que li serví d'aprenentatge continu...*"³⁰. En aquella Tarragona del desenvolupament i el turisme dels anys seixanta "*molts artistes es decantaren per l'art obsequiós i de bona consciència. Orientaren la producció cap a l'ornament d'ambients domèstics... Arola,*

²⁹ Pàg. 11.

³⁰ Pàg. 26.

en canvi, continuà impassible... fent front al món per mostrar la contradicció de l'home amb ell mateix i amb el seu ambient...”³¹. “Sense deixar la pintura decidí cultivar també el gènere del tapís... creant una modalitat pròpia...”³². Repassant aquest catàleg resulta curiós veure que les pintures no duen títol i, en canvi, els tapissos en tenen de prou llargs i emocionalment descriptius, per exemple: “Si el gra en terra viu, ell queda sol; però si es mor dóna el seu fruit”.

Lluís Arola també se sentí atret pel teatre. Entre d'altres va dirigir a grups tarragonins en obres d'avantguarda com “La cantant calba” de Ionesco i “Tot esperant a Godot” de Beckett. També va interpretar nombroses obres teatrals.

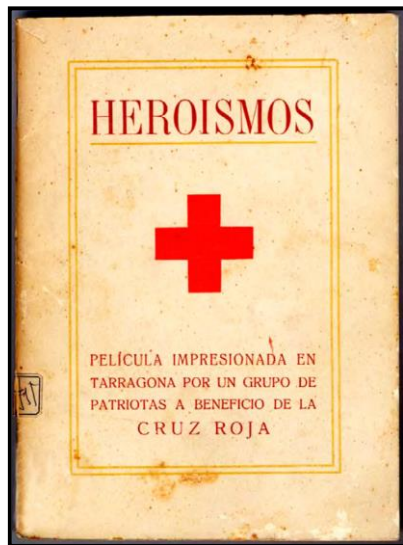
Una altra vessant fou la de participar, a cavall entre els cinquanta i els seixanta, en l'organització del moviment escolta a Tarragona. Aquest s'havia creat a Catalunya el 1928. Després de la Guerra Civil les estructures associatives estaven vinculades a la Falange, la Sección Femenina i la Organización Juvenil Española (OJE). El 1955 el bisbat de Barcelona crea la Delegació Diocesana d'Escoltisme, la qual cosa permetia deixar la clandestinitat. Aleshores, el matrimoni Lluís Arola i Maria Antònia Ferrer, més Maria Antònia Recasens, van organitzar, a Tarragona, l'Agrupament Robert d'Aguiló. El cardenal Benjamín de Arriba y Castro no ho veia amb bon ells. Aquest moviment inculcava els valors de llibertat, solidaritat, consciència social i de pertinença a la realitat catalana.

Addenda 1

Cireres i més cireres. Pomes i peres. Sembla que, inexorablement, un membre d'aquesta família et porti a un altre. Fent una darrera cerca a Internet, un pou sense fons de coneixement (si ens hi sabem apropar), m'he trobat amb l'Amparo Sanromà Anguiano (1902-1985), la mare de Lluís Arola Sanromà. Aquella sogra de la Maria Antònia Ferrer, la que fou l'origen del llibre “La cuina de Tiamtipatiro. Receptes de la sogra” (2000).

³¹ Pàg. 37.

³² Pàg. 39.

L'Amparo Sanromà va fer un paper principal de la pel·lícula "Heroísmos", sobre una novel·la original de Luis de Salvador y "adaptada al cinematógrafo, en un prólogo y dos episodios" per Lluís Bonet Amigó. Es va fer per recaptar diners per l'Hospital de Sang de Tarragona per rebre els ferits de la Guerra del Marroc. Es va estrenar el 7 d'abril de 1922. Amb el pas del temps s'havia perdut però el 2012 es van poder trobar unes bobines que representen un 70 % de la pel·lícula. L'argument partia de la història de dos orfes de quatre anys. Ella de classe adinerada. El nen, al fer-se gran s'enamora d'ella i aquella no li correspon. Ell acabarà a l'exèrcit i ella a la Creu Roja.

El llibre que es va editar amb informació de la pel·lícula deia: "*Vivimos, los españoles, en la hora presente de este año de 1922, momentos de verdadero y levantado sentimiento patriótico, pero también de torturadora angustia. Los pechos más viriles, los más lozanos planteles de nuestra juventud, están escribiendo en la fatídica historia del Riff, con su valor y con su sacrificio, que es la más veces sacrificio de sangre, una página más, gloriosa y esperanzadora...*". Coses d'aquells anys. Al juliol i agost de 1921 s'havia produït el famós "desastre de Annual". Al setembre de 1923, el capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera faria un "pronunciamiento militar" que portaria la Dictadura (1923-1930).

Aquesta pel·lícula es va rodar, entre d'altres, a la Catedral, Hospital de la Creu Roja, Club Nàutic, el port, el Mèdol, la Torre dels Escipions, Santes Creus... Durava uns 100 minuts. Es va estrenar el 7 d'abril de 1922 al "Salón Moderno" de Tarragona³³. Se sap que després es va projectar a Reus i Alacant. Es donava per desapareguda fins que el 2012 se'n va trobar una part important d'aquest metratge. Estava en suport de nitrat de cel·lulosa, el dit "cel·luloide", tal com eren les pel·lícules antigues. Aquest suport esdevé perillós, perquè amb el pas del anys es

³³ Estava a la Rambla Nova. Es va inaugurar el 1904.

degraden segons les condicions de conservació; un cop de calor pot fer que s'incendiïn. Recordeu el final de “Cinema Paradiso”? Posteriorment, cap al 1950 es va substituir aquest suport per l'acetat.

“Heroísmos” està dipositada a l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya i en procés de restauració. En un acte a Barcelona em vaig trobar fa poc amb la directora de l'Arxiu, Mariona Bruzzo, i li vaig preguntar per la pel·lícula. Em va comentar que se n'havia recuperat un 70 %. I que el procés de restauració serà llarg i complex.

Addenda 2

Sense proposar-m'ho, gairebé escric sobre la nissaga Arola Ferrer.

No vull acabar sense fer referència al parentiu que em relaciona amb algú d'ells, concretament amb l'Alfred Arola Ferrer, el fill de Lluís Arola Sanromà i Maria Antònia Ferrer Bosch. A més de ser el meu “editor de capçalera”, concretament amb la seva esposa, Carme Fernández Roig (1959-2020), resulta que la meva àvia paterna, Teresa Tost Puñet, era germana de la seva besàvia, Maria Tost Puñet³⁴. Ambdues, de “cal Petrolí”³⁵. El pare d'aquestes era Damià Tost Marco, casat amb Maria Puñet Aragonès. Fou qui va introduir el petroli a Mont-roig. Cireres, pomes, peres i petroli. Una curiosa combinació.

Alfred Arola amb el primer llibre que va publicar Arola Editors: “El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona” (1998)

³⁴ Maria Tost Puñet es va casar amb Josep Gassó Arnal i van tenir la Teresina Gassó Tost. Aquesta es va casar amb Xavier Roig Cabré i van tenir la Montserrat Roig Gassó, la mare de Carme Fernández Roig.

³⁵ El pare d'aquestes era Damià Tost Marco, casat amb Maria Puñet Aragonès.